

Verlag bijeenkomst platform bodembeheer op 4 november 2008

Bodem doet ertoe in het landelijk gebied

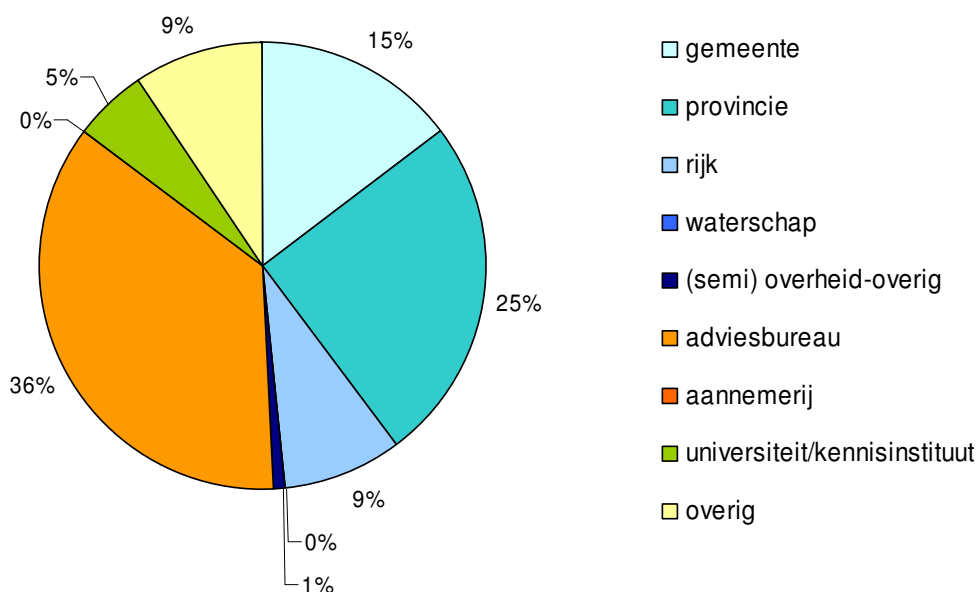
Over hoe de bodem (en dus u) het verschil kunt maken bij ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied

Op 4 november 2008 vond de platformbijeenkomst over bodem in het landelijk gebied plaats. Het landelijk gebied wordt vaak aangeduid als een laagdynamisch gebied. Als we de kaart van 50 jaar geleden er op na slaan, zien we dat die lage dynamiek betrekkelijk is. Het landelijk gebied neemt af in oppervlakte, verandert en zal blijven veranderen. Denk aan lopende landinrichtingsprocessen, reconstructie van de landbouw, ontwikkeling van nieuwe natuur en maatregelen die worden ingezet tbv klimaatadaptatie. De bodem speelt bij al die veranderingen een cruciale rol.

Op 4 november is gesproken over de (mogelijke) rol van bodem bij ruimtelijke ontwikkelingen. Als inspiratie startte de bijeenkomst met drie inleidingen, waarin werd ingegaan op de vraag wat het belang van de bodem is bij al die ruimtelijke veranderingen en hoe daaraan vorm wordt gegeven, o.a. in bodembeleid. Het tweede deel van de bijeenkomst bestond uit parallele sessies. Hierin gingen de deelnemers aan de slag met concrete gebieden met een ruimtelijke opgave. In de sessies is gezocht naar de belangrijkste bodemwaarden, wat deze waarden betekenen voor de ruimtelijke ontwikkelingen en hoe deze kunnen worden ingebracht in het gebiedsproces.

Deelnemers

De bijeenkomst is georganiseerd voor iedereen die te maken heeft met of interesse heeft voor bodem in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijke gebied. Van de ca 120 aanmeldingen was ongeveer de helft afkomstig van de overheid en de helft vanuit adviesbureaus. Vooral de provincies waren goed vertegenwoordigd. Onderstaand figuur geeft een overzicht van de 'herkomst' van de aanmeldingen.

Verslag van de bijeenkomst

Dagvoorzitter Jos Verheul van Bodem+ verwelkomt de deelnemers en bedankt de provincie Gelderland voor het aanbieden van de locatie en catering. Jos stelt dat naast de bodem zelf, ook de mensen zelf en hun kennis en kunde het verschil maken. Momenteel zijn er allerlei ontwikkelingen rond bodembeheer. Punten die vaak genoemd worden bij duurzaam bodembeheer in het landelijk gebied zijn.

- Kennis. Herontdekken van de bodem
- Nabuurschap. Vertrouwen
- Terreinkennis
- Één taal
- Biologische processen basis voor landbouw en natuur

Daarnaast benoemt Jos de zeven dilemma's die in het kader van de BodemSpiegel zijn opgesteld. Deze bodemspiegel wordt in de Week van de Bodem (26 november - 3 december) aangeboden aan minister Kramer. De dilemma's zijn:

1. Individueel vs collectief belang
2. Lange termijn vs korte termijn
3. Snel vs langzaam
4. Loslaten vs vastleggen
5. Decentraal vs centraal
6. Hart vs verstand
7. Benutten vs beschermen

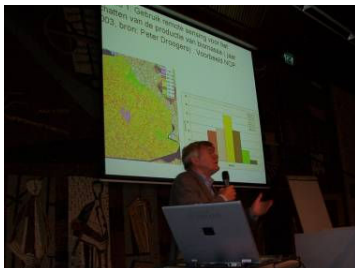
Jos vraagt de deelnemers te kijken in de parallele sessies welke dilemma's tegen worden gekomen en nodigt iedereen uit voor de week van de bodem.

Plenaire presentaties:

Het belang van de bodem in het landelijk gebied

De eerste plenaire presentatie van de dag wordt gehouden door Johan Bouma (emeritus hoogleraar bodemkunde Wageningen Universiteit en voormalig lid van de WRR). Hij vertelt enthousiast over de betekenis van de bodem. Het belang van de bodem in de titel van zijn presentatie is een statement, geen vraag. Het bodembeleid wordt zowel in Nederland als de EU belangrijker. Er zijn verschillende ontwikkelingen. In de EU wordt niet langer uitgegaan van bodembedreigingen, maar worden vooral het belang van de bodemfuncties onderschreven. Uitgaan van de functies is een positievere benadering en plaatst bodem bovendien in een maatschappelijke context.

Door aan te geven wat de bodemfuncties kunnen bijdragen aan maatschappelijke thema's wordt het belang van bodem beter erkend. De KNAW werkt deze functies nu uit voor de Noordelijke Friese Wouden. De bodem is belangrijk en het is een uitdaging om dat te laten zien. Dat kan door de bodem te laten zien als een dynamisch systeem, waarbij ook de effecten van het gebruik van de bodem op de bodemfuncties inzichtelijk gemaakt worden. Daarnaast is er meer aandacht nodig voor de relatie tussen stakeholders (gebruikers) en beleid en de rol van het onderzoek als onderdeel van de kennisinfrastructuur.

Johan Bouma concludeert dat de bodem een cruciale functie heeft bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en er liggen juist nu unieke kansen voor het bodemkundig onderzoek binnen de bestaande kennis- infrastructuur.

Maar: Er ligt een uitdaging voor bodemkundigen om hun winkel op orde te brengen.

Johan nodigt de deelnemers uit om deel te nemen aan de discussie die nu gevoerd wordt rond het 75 jarig bestaan van de Nederlandse Vereniging van Bodemkundigen (NBV-75) in 2010, en roept ook op om nominaties te leveren voor de meest kenmerkende bodem van Nederland. (www.bodems.nl).

Informatiepilots ILG

De tweede presentatie wordt gehouden door Sytske Postma (Nieuwdenkers/BIELLS). De presentatie gaat in op instrumenten voor bodem in het landelijk gebied, waarbij Sytske voornamelijk in gaat op de Informatiepilots ILG.

Sytske stelt dat er veel bekend is over de bodem, maar dat de kennis en informatie vaak versnipperd is. Het ontsnipperen van de is het belangrijkste doel van Biells en vormt een belangrijke opgave binnen de ILG informatiepilots. De informatiepilots hebben verschillende kenmerken, ze zijn vraaggestuurd, gebruiken bestaande bodeminformatie en zijn ontsloten via BIELLS.

Als onderwerpen valt te denken aan langetermijn visies en het gebruik van bodeminformatie als ondersteuning voor het maken van ruimtelijke keuzes. Het aanbieden van de goede informatie in de juiste vorm op het juiste moment is essentieel voor het verwerven van een plaats aan tafel bij de ruimtelijke ordenaar. De pilots leveren verschillende leermomenten op zoals de tips: sluit aan bij lopende processen; zet bodem op de kaart maar wees zelf de legenda; ga in gesprek om van bodemdata echte bodeminformatie te maken; pak laaghangend fruit en vertaal naar urgenties.

Sytske laat de leermomenten van de informatiepilot van Gelderland zien waarin gegevens zijn verzameld voor de monitoring van de bodemkwaliteit van de Ecologische Hoofdstructuur (zie ook parallele sessies). De presentatie wordt afgesloten met wat BIELLS is. Zie ook www.biells.nl/toepassingsvragen voor meer informatie over de ILG informatiepilots.

SPADE

De derde en laatste presentatie in het plenaire programma wordt verzorgd door Peter van Rijsingen (ZLTO en agrariër) getiteld: "De agrarische wereld gaat voor duurzaam bodembeheer: het programma SPADE". Spade is een landelijk stimuleringsprogramma agrarische biodiversiteit en duurzaam bodembeheer. Initiatiefnemers zijn LTO-Noord, ZLTO, LLTB en NAJK, met actieve steun van de Ministeries van VROM en LNV. In het programma wordt voor de agrariër duurzaam bodembeheer vorm te geven, bijvoorbeeld door onderzoek te vertalen naar praktische tips. De site www.spade.nl fungeert als kennismakelaar. In de projectenvitrine zijn diverse projecten per gebied te vinden. Duurzaam bodembeheer krijgt voornamelijk vorm door de bodemvruchtbaarheid te behouden voor de lange termijn. Belangrijke onderdelen zijn organische stofgehalte, gehalten zware metalen en het waterbufferend vermogen van de bodem. Peter van Rijsingen concludeert hierbij dat de agrariërs terug gaan naar hun wortels. Dat is de afgelopen decennia weleens vergeten, zo erkent hij. Het is belangrijk dat de kennisoverdracht van de ene op de andere generatie weer op gang komt.

Er worden praktijkdemo's gegeven over duurzaam bodembeheer en op scholen wordt weer aandacht besteed aan de natuurlijke functies van de bodem. Oude kennis wordt weer als het ware "opgegraven". Spade draagt daaraan bij. Meer informatie op www.spade.nl

De plenaire presentaties zijn te vinden in bijlage A.

Sessies

Na de plenaire presentaties is het tijd voor de parallele sessies. Aan iedere sessie nemen ruim 20 deelnemers deel. Het gaat in de sessies over diverse ruimtelijke opgaven. Er is voor gekozen om te kiezen voor opgaven in verschillende provincies, met verschillende omstandigheden, vraagstelling en gehanteerde instrumenten.

Parallele sessies

Provincie	Onderwerp	Door	Werkvorm / instrument
Drenthe	Kansen van bodemfuncties bij ruimtelijke ontwikkeling	Annemieke Smit (Alterra), Linda Maring (Deltares)	Schetssessie mbv handreiking plannen met de ondergrond
Gelderland	Ontwikkeling en toepassing van een meetlat bodemkwaliteit & natuur	Dick van Hoffen (Provincie Gelderland) en Rob Nieuwenhuis (Deltares)	Methode voor kwantitatieve bodemkwaliteitsmetingen met behulp van vegetatieopnamen.
Zuid-Holland	Inrichtingsproces Zuidplaspolder, lessen op het gebied van plan- en beeldvorming	Dirk van der Eijk (Provincie Zuid-Holland) en Marco Vergeer (Royal Haskoning)	Meenemen van de bodem(informatie) bij ruimtelijke ontwikkelingen mbv de lagenbenadering
Flevoland	Bodem aan tafel bij RO voor de structuurvisie Markermeer	Annelies de Graaf (Provincie Flevoland) en Maartje van Meeteren (Royal Haskoning)	Bodem aan tafel bij RO mbv routeplanner bodemambities

De presentaties van de sessies zijn te vinden in bijlage B.

Sessie Drenthe

Kansen van bodemfuncties bij ruimtelijke ontwikkeling. Sessieleider Annemieke Smit

Annemieke Smit opent de sessie met een korte toelichting. De sessie is een verkorte weergave van de Diabolo sessie, welke door Alterra is gegeven in 2007. In de sessie krijgen de deelnemers een ruimtelijke opgave voor het gebied Roden-Leek. De bedoeling van de sessie is dat de deelnemers bij een ruimtelijke inrichting redeneren vanuit de functies van de bodem, namelijk de informatie-, draag-, productie-, of regulatiefunctie. Linda Maring geeft daarna een inleiding over het gebied en de opgave (zie bijlage B). Daarna gaan de deelnemers in drie groepen aan de sessie aan de slag met de kaarten, de ondergrondkwaliteiten vanuit de handreiking plannen met de ondergrond, tekenpapier en viltstiften.

Draagkwaliteit	Informatiekwaliteit	Regulatiekwaliteit	Productiekwaliteit
 Basis voor bouwactiviteiten	 Cultuurhistorische betekenis	 Gezonde en schone bodem	 Gewasproductiecapaciteit
 Ondergrondse activiteiten (incl. weg- en railinfrastructuur)	 Diversiteit landschapsbeeld	 Levende bodem	 Voorraad drinkwater
 Ruimte voor opslag stoffen	 Geomorfologische diversiteit	 Stabiele bodem	 Voorraad delfstoffen
 Warmte/koude opslag	 Ecologische diversiteit	 Waterfilterende bodem	 Voorraad fossiele energie
 Riolering, kabels en leidingen	 Niet gesprongen explosieven	 Waterbergende bodem	 Geothermische energie

De groepen kregen allemaal een “kolom” van de ondergrondkwaliteiten om uit te werken. Draagkwaliteit, informatiekwaliteit, regulatiekwaliteit of productiekwaliteit. Met de beschikbare bodeminformatie (bodemkaart, topografie, hoogtekaart, archeologische trefkansen etc) zijn de groepen aan de gang gegaan. De dilemma's van de bodemspiegel kwamen hierbij wel degelijk aan bod. Hart versus verstand kwam vaak naar voren. De kaarten wekten enthousiasme en gaven spannende ideeën voor de ruimtelijke inrichting. Enkele deelnemers zagen ineens mogelijkheden om de ondergrond zichtbaar te maken. Toch is het moeilijk om de traditionele kaders los te laten (loslaten versus vastleggen). Zaken als bereikbaarheid, afstand van een dorpskern etc kwamen veel ter sprake. Ook is het moeilijk te denken vanuit de kansen die de bodem biedt. Er werd veel vanuit de bedreigingen van functies voor de bodem als drager van natuur en intrinsieke waarden gesproken. Toch geeft de inperking van zoekgebieden voor wonen/werken weer kansen voor andere functies zoals landschappelijke waarden, natuur en recreatie, zoals werd geconcludeerd. Daarnaast bood de methodiek voor velen houvast in de wirwar van informatie. Al met al een nieuwe en interessante manier van werken voor veel van de deelnemers.

Sessie Gelderland

Dick van Hoffen van de provincie Gelderland licht toe hoe en waarom in Gelderland een bodemvisie is opgesteld voor de EHS. Het startpunt van de visie bestond uit de wens om een integrale afweging te kunnen maken van ecologische en aardkundige en cultuurhistorische waarden bij versterking van EHS (kwalitatief en kwantitatief).

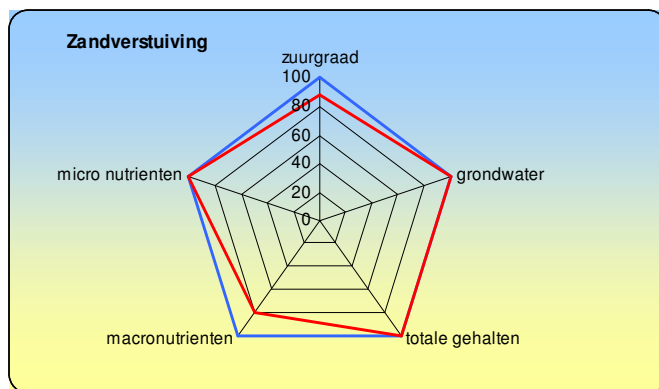
Door Gelderland zijn ambitieuze doelen gesteld met betrekking tot de bodemkwaliteit in natuurgebieden. Zo moet de bodemkwaliteit in VHR (Vogel- en HabitatRichtlijn)-gebieden in 2015 op orde zijn en in 2027 geldt deze ambitie voor de gehele EHS. Ter indicatie: nu voldoet ca 75% van bodem niet aan kwaliteitseisen natuur. Met het huidige instrumentarium (bodemherstel in ILG) verbetert 10%. Er ligt dus aanvullend nog een belangrijke uitdaging, die bestaat uit het opschalen van het bodemherstelprogramma voor de EHS, waarin aardkundige en cultuurhistorische waarden worden meegewogen.

De geformuleerde doelen hebben in Gelderland aanleiding gevormd voor een plan van aanpak dat uit de volgende onderdelen bestaat:

Op ecologisch gebied moet een objectieve uitgangssituatie worden bepaald. Hiervoor is het nodig om een eenduidige meetlat bodemkwaliteit te ontwikkelen, de uitgevoerde herstelmaatregelen te inventariseren, te evalueren en terug te koppelen met terreineigenaren.

Op het gebied van cultuurhistorie en aardkundige waarden is een inventarisatie van belang Milieuhygiënisch is een inventarisatie van puntbronnen en diffuse verontreiniging nodig.

Op het gebied van het bepalen van de uitgangssituatie en het vaststellen van de milieutekorten is in samenwerking met Alterra veel nieuwe kennis ontwikkeld..Wat is er gedaan? Er is een database ontwikkeld met informatie van vegetatieopnamen en bodemkwaliteitsgegevens. De database is inmiddels dermate omvangrijk dat er verband kan worden gelegd tussen vegetatietypen, of habitatype en bodemkenmerken. (bijvoorbeeld de pH). Dit biedt dus kansen om voor gebieden met een bepaald doeltype vast te stellen of de bodemgesteldheid hier (optimaal) aan voldoet en wat eventuele tekorten zijn. De tekorten kunnen bijvoorbeeld als een spindigram worden weergegeven en bieden de basis van beheer- of herstelmaatregelen.

Sessie Zuid-Holland

Dirk van der Eijk van de provincie Zuid-Holland laat in deze sessie zien wat de waarde van lokale kennis in combinatie met bodeminformatie is in een ruimtelijk inrichtingsproces. Hij doet dat aan de hand van de Zuidplaspolder, een gebied dat de komende jaren zal worden heringericht. Met behulp van de lagenbenadering (uit de Nota Ruimte) is de kennis over de bodem ingebracht. Dirk laat in zijn presentaties zijn belangrijkste lessen zien.

De Zuidplaspolder is een droogmakerij in de omgeving van Gouda. In dit gebied bevindt zich het laagste punt van Nederland en is daardoor een toeristische trekpleister geworden. In het verleden is besloten dat in dit gebied onder meer woningbouw, natuur en glastuinbouw moet worden gerealiseerd. Gezien de bodemopbouw en de waterhuishouding is dat niet de meest gelukkige keuze. Er zijn echter andere (planologische) beweegredenen geweest om voor dit gebied te kiezen.

Dirk stelt in zijn presentatie dat gebiedsinrichters belangstelling hebben voor de bodemopbouw. Het ontbeert ze echter aan kennis en informatie, maar ook bewustzijn, om daar mee om te gaan. Dirk heeft binnen de provincie het initiatief genomen. In een gesprek met de directeur van het project heeft hij aangegeven dat de beoogde inrichting van dat moment, bezien vanuit de bodem, zal leiden tot problemen. Daarbij heeft hij suggesties gedaan voor veranderingen, daarbij gebruik makend van de lagenbenadering uit de Nota Ruimte. Tijdens dit gesprek bleek de directeur zeer ontvankelijk te zijn voor de suggesties. Sinds die tijd werkt Dirk aan het project en wordt nadrukkelijk gebruik gemaakt van de lagenbenadering.

In een aantal plaatjes laat Dirk de bodemopbouw van het gebied zien. Hieruit blijkt onder meer dat in het gebied kreekruigen aanwezig zijn. Deze kreekruigen zullen in de toekomstige inrichting niet worden vergraven, maar juist worden geaccentueerd. De plaatjes maken ook duidelijk dat bepaalde gebieden gevoeliger zijn voor bodemdaling door anderen. Daar zal in de inrichting rekening worden gehouden. De bebouwing concentreert zich op de gebieden met een stevigere ondergrond, terwijl op de meest slappe bodems natuur zal worden ontwikkeld. Door het inbrengen van plaatjes is het dus gelukt om de inrichting van het gebied te beïnvloeden.

Volgens Dirk is de betrokkenheid van lokale kennis cruciaal in projecten als deze. Mensen in het gebied weten van de vorige generatie wat de kwetsbaarheden in het gebied zijn. Dirk, zelf opgegroeid in deze omgeving, heeft diverse excursies verzorgd waarin hij zijn gehoor heeft laten zien wat trilveen, kreekruigen en wellen zijn. Deze kennis kan voorkomen dat natuurprojecten mislukken of woningbouwprojecten leiden tot enorme kostenposten door voortdurende zettingen in de bodem. In een studie is vastgesteld dat verkeerde keuzes voor het gebruik van de bodem hebben geleid tot een jaarlijkse kostenpost van 3 miljard euro.

De aanpak via de lagenbenadering is een succes gebleken. In de afgelopen periode hebben de plannen diverse duurzaamheids- en klimaatbestendigheidstoetsen doorstaan. Hieruit zijn de volgende lessen getrokken:

- Stedenbouwkundige en landschapsarchitecten staan wel open voor bodemkennis. Cruciaal is dat je ze het gebied laat zien en voelen en laat zien welke specifieke kenmerken de bodem heeft.
- Er is ontzettend veel bodemkennis. Ontsluit deze in de vorm van kaartjes en maak ze begrijpelijk voor mensen die minder deskundig zijn op het gebied van bodem.
- Houdt er rekening mee dat meerdere actoren in het gebied actief zijn en ook belangen hebben. In de Zuidplaspolder waren dat 23 organisaties. Deze mensen en organisaties zul je goed en gericht moeten informeren.
- Gebruik de lessen van de Zuidplaspolder!

Sessie Flevoland

Bodem aan tafel bij Ruimtelijke Ordening in Flevoland. Sessieleider Annelies de Graaf

De centrale vraag in deze sessie was: 'Hoe kom ik als bodemmedewerker aan tafel bij ruimtelijke ordening?' De ervaring leert namelijk dat bodem vaak (te) laat in het ruimtelijke ordeningsproces wordt betrokken. De bodem wordt vaak gezien als een op te lossen probleem, omdat de kosten (in eerste instantie) beperkt zijn t.o.v. ontwikkeling van een gebied.

De sessie begon met een plenaire discussie over deze vraag, waarin de deelnemers hun ervaringen en oplossingen konden aandragen. Hierna volgde een presentatie van Annelies over haar ervaringen bij de provincie Flevoland tijdens de ILG-pilot '*bodemwaarden in landschapsstudie langs de randen van het IJmeer/Markermeer*'.

Het grootste gedeelte van de deelnemers aan de sessie was afkomstig uit de saneerdershoek. De volgende *tips & tricks* over hoe we bodem eerder in het planproces kunnen laten betrekken, kwamen tijdens de plenaire discussie naar voren:

1. via de MER (als het project MER-plichtig is)
2. Kosten baten analyse, langdurige kosten (beheer) erbij betrekken
3. Voorbeeldproject laten zien / opstarten
4. Korte lijntjes / cultuur op de werkvloer
5. Goed weten wat jij wilt en wat de ander wil (wat wil RO?): bodemagenda helder krijgen
6. We moeten uit te kast komen! Overtuigingskracht nodig en vasthoudend zijn.

We moeten ons realiseren dat het denken van mensen veranderd moet worden en dat dit vaak een langdurig proces is. Bij de provincie Gelderland worden tegenwoordig ateliers gehouden bij de start van een project, zodat alle disciplines vanaf het begin betrokken zijn.

De presentatie van Annelies ging over hoe zij bodem vroeg in het planproces van de ontwikkeling van het IJmeer vertegenwoordigd had gekregen. In Flevoland is er een werkgroep 'duurzaam bodembeheer' opgericht, waarin alle mensen die iets met bodem hadden binnen de provincie zitting hebben. De werkgroep heeft speerpunten ontwikkeld over wat ze wilden en heeft met die speerpunten aangehaakt bij het project over de ontwikkeling van het IJmeer. Dus van inhoud naar invloed. Belangrijke lessen daarbij waren dat het voor bodem belangrijk is de verschillende schaalniveaus van de discussie in de gaten te houden. Verder kost het ontwikkelen van een gezamenlijk begripkader nu eenmaal veel tijd en is het belangrijk dat de betrokken deskundige uit de werkgroep tijdens de voor hem / haar relevante onderwerpen zelf aan tafel zit met RO. Wees zelf de legenda, maak de toegevoegde waarde van de bodeminformatie duidelijk!

De deelnemers hebben na afloop van deze sessie belangrijke informatie over ervaringen van anderen en *tips & tricks* over hoe zij de bodem beter op de kaart kunnen zetten binnen hun organisatie.

Plenaire terugkoppeling sessies en afsluiting

In de plenaire afsluiting koppelt dagvoorzitter Jos Verheul met de deelnemers op interactieve wijze de sessies terug. Jos stelt hierbij de vraag hoe we als bodemsector invulling kunnen geven aan de verbreding van het werkveld en de verandering van de rol van bodemdeskundige. Het grootste deel van het werkveld is dagelijks betrokken bij de problematiek van verontreinigde bodems (onderzoek en sanering). De verbreding zou voor een deel van deze personen een nieuwe uitdaging kunnen betekenen. Dit betekent wel dat ze ondersteund moeten worden in trainingen en cursussen. De functies van bodemsaneringsspecialist blijft echter ook in de toekomst belangrijk; dus ieder individu maakt zijn eigen afweging die past binnen zijn eigen kennis, kunde en ambitie.

De bijeenkomst wordt traditioneel afgesloten met een borrel.

Voor meer informatie, nieuwe bijeenkomsten, opmerkingen, etc. kunt u de website van het platform bodembeheer bezoeken op: www.platformbodembeheer.nl of een email sturen naar platformbodembeheer@tno.nl.